

HISTORIOGRAPHY AND HISTORY OF SCIENCE

Андрій Яворський

*ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені В. Стефаника»,
м.Івано-Франківськ, Україна*

ПРОФЕСІЙНО-НАУКОВІ ОРГАНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЇ У ЧЕХОСЛОВАЧЧИНІ В 20-30-х рр. ХХ ст.

Andrii Yavorskyi

*State Higher Educational Establishment «Vasyl Stefanyk Precarpathian National University»,
Ivano-Frankivsk, Ukraine*

PROFESSIONAL AND SCIENTIFIC ORGANIZATIONS OF UKRAINIAN EMIGRANTS IN CZECHOSLOVAKIA IN THE 20-30s OF THE TWENTIETH CENTURY

The article reviews professional and scientific organizations of Ukrainian emigrants in Czechoslovakia in the 20-30s of the twentieth century. The author has traced formation of the kind of immigrant associations and establishment of its organizational structure on the basis of archival materials and periodicals in the absence of special research. The main centers of the emergence of professional scientific organizations. Their characteristics and sectoral areas have been defined. The idea that the emergence of the abovementioned organizations as the result of loyal Ukrainian policy in Czechoslovakia has been substantiated. The main areas of activities of immigrant associations such as organizational, research and publishing aspects have been analyzed. Special attention is paid to the cultural work of professional and scientific organizations among Ukrainian emigrants and protection of their interests.

Key words: Ukrainian emigration, Czechoslovak Republic, professional and scientific organizations, Ukrainian Agrarian Society, Ukrainian Military and Scientific Community, Ukrainian Pedagogical Society, Ukrainian Legal Society, the Society of Ukrainian Economists.

Чехословаччина на початку ХХ ст. була однією з найбільш лояльних до української еміграції держав Європи. Проведення «Російської акції допомоги» (програма допомоги емігрантам з території колишньої Російської імперії, у рамках якої протягом 1921–1937 рр. з бюджету Чехословаччини було виділено понад 500 млн чехословацьких крон)¹, ліберальна візова політика та ін. кроки керівництва Чехословацької республіки (ЧСР) привели до зосередження на її території значної частини української культурно-освітньої і наукової інтелігенції. Велику роль у цьому відіграли тогочасний президент Чехословаччини, головний ідеолог допомоги емігрантам з Т. Г. Масарик та куратор цієї допомоги, заступник міністра зовнішніх справ ЧСР В. Гірса.

Опинившись у сприятливому для себе середовищі, українські емігранти почали створювати розгалужену та строкату систему організацій для розгортання активної культурно-просвітницької діяльності. З-поміж них виділяються професійно-наукові організації, які своєю структурою і складом нагадували професійні об'єднання, а завданнями – наукові установи. Незважаючи на те, що виникали вони за професійною і галузевою ознакою, об'єднуючи у собі представників однієї спеціальності, їх завданнями була інтелектуальна творча діяльність, спрямована на отримання і використання нових знань.

В українській історіографії проблема міжвоєнної української еміграції у ЧСР представлена

¹ Віднянський, С.В. (1997). *Українське питання в міжвоєнній Чехословаччині*: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра іст. наук у формі наук. доповіді: спец. 07.00.02. Київ.

багатьма дисертаційними дослідженнями, науковими та науково-популярними публікаціями. З-поміж них найбільшої уваги заслуговують праці С. Наріжного¹, С. Віднянського², В. Трощинського³, П. Федорчак⁴ та ін. При цьому слід констатувати повну відсутність спеціальних досліджень стосовно професійно-наукових установ. Їх розглядали переважно у контексті вивчення інших питань.

Метою статті є дослідження професійно-наукових організацій української еміграції у Чехословаччині в 20-30-х рр. ХХ ст., розкриття їх структури та основних напрямів діяльності.

Центрами виникнення професійно-наукових об'єднань стали Прага і Подєбради, де були розміщені Український Вільний Університет (УВУ) і Українська Господарська Академія (УГА) відповідно. Саме професорсько-викладацький склад та випускники цих вищих навчальних закладів склали основу для створення організацій та визначення їх галузевої спрямованості. Так, у Празі українські науковці в основному займалися науковими дослідженнями у галузі наук гуманітарного профілю, а в Подєбрадах акцентували увагу на розвитку технічних наук.

Усього в ЧСР впродовж 20-30-х рр. ХХ ст. налічувалось п'ять професійно-наукових організацій. З них у Празі діяли Українське правниче товариство, Українське педагогічне товариство (УПТ*), Українське воєнно-наукове товариство (УВНТ), а в Подєбрадах – Українське аграрне товариство (УАТ) і Товариство українських економістів (ТУЕ). Першим виникло Товариство українських економістів, організаційні збори якого відбулися наприкінці 1923 р. у Подєбрадах, а статут ухвалений на загальних зборах 22 грудня 1923 р. Основною його метою стало поширення економічного знання серед українського народу та удосконалення фахової освіти своїх членів. Як наслідок, товариство зосередилося на випуску української економічної літератури, покращенні матеріального стану емігрантів-економістів і задоволенні їх культурних потреб⁵.

У 1922 р. серед українських правників, що проживали у Празі, виникла думка про продовження діяльності ліквідованого у Києві «Українського правничого товариства». Реалізувати цю ідею вони планували через УВУ, який у цей час перевели з Відня до Праги. 21 грудня 1922 р. відбулося організаційне засідання, участь у якому взяли О. Ейхельман, Р. Лашенко, О. Мицюк, Г. Пирхавка та Ф. Щербина. Вони вирішили створити у ЧСР українську правничу аполітичну організацію, завдання якої полягали у проведенні культурно-просвітницької роботи, розробленні проблем українського правознавства і тісно споріднених з ним галузей знань. При цьому, у міру можливостей, передбачалося надавати моральну і матеріальну допомогу українським правникам в еміграції⁶.

17 березня 1923 р. керівництво Чехословаччини затвердило статут, а вже 10 квітня 1923 р. відбулися перші організаційні збори товариства⁷. У 1932 р. Українське правниче товариство було реорганізоване, а його засідання стали відбуватися одночасно з щотижневими зборами професорів факультету права і суспільних наук УВУ⁸. При цьому його керівниками у різні роки були виключно представники професорсько-викладацького складу університету, а саме: Р. Лашенко, А. Яковлів, К. Лоський, С. Дністрянський⁹.

¹ Наріжний, С. (1942). *Українська еміграція: Культурна праця української еміграції між двома світовими війнами*. Част.1. Прага.

² Віднянський, С.В. (1997). *Українське питання в міжвоєнній Чехословаччині*: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра іст. наук у формі наук. доповіді: спец. 07.00.02. Київ.

³ Трощинський, В.П. (1994). *Міжвоєнна українська еміграція в Європі як історичне і соціально-політичне явище*. Київ: Інтел.

⁴ Федорчак, П. (2013). Культурно-громадське життя української еміграції в Чехословацькій республіці 1918-1939 рр. *Галичина*, ч. 22-23, 383-389.

* Оскільки аббревіатури Українського правничого товариства і Українського педагогічного товариства є аналогічними, автор для зручності використав її тільки для позначення Українського педагогічного товариства.

⁵ *Український Економіст* (1928), ч. 1, 135.

⁶ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 3831, он.1, спр.5, арк. 1.

⁷ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 3831, он.1, спр.5, арк. 3.

⁸ Ульяновська, С., Ульяновський, В. (1993). Українська наукова і культурницька еміграція у Чехословаччині між двома світовими війнами. *Українська культура: Лекції*. Київ: Либідь, 493.

⁹ Віднянський, С.В. (1994). *Культурно-освітня і наукова діяльність української еміграції в Чехословаччині: Український вільний університет (1921–1945 рр.)*. Київ: Ін-т історії України НАН України, 50.

Питання, пов'язані з селянством та розвитком сільського господарства, були у полі зору Українського аграрного товариства, перші ініціативні збори якого відбулися у Подєбрадах 9 травня 1929 р. Участь в установчих зборах УАТ 20 травня 1929 р. взяли 14 осіб, а саме: О. Антипів, С. Білодуб, П. Гарячий, В. Прохода, К. Подоляк, А. Бойко, З. Івасишин, Я. Танцюра та ін.¹. Метою діяльності товариства було академічно-наукове дослідження інтересів та потреб українського села². Воно також прагнуло об'єднати «хліборобів і хліборобського походження емігрантів з території України»³ для поширення в їхньому середовищі «знання з питання ідеологічних загально-хліборобського характеру повоеєнних і пореволюційних обставин»⁴ та набуття ними необхідного досвіду в галузі сільського господарства.

На початку 30-х рр. ХХ ст. у Празі виникає Українське педагогічне товариство, ініціаторами створення якого виступили викладачі Українського високого педагогічного інституту ім. М. Драгоманова⁵. 22 квітня 1930 р. Земський уряд затвердив його статут, а вже 31 травня 1930 р. в будівлі Карлового університету у Празі відбулися установчі збори⁶. Основною метою УПТ було вивчення питань теорії і практики з педагогіки, минулого і тогочасного становища народної освіти на українських землях та за кордоном⁷.

Останнім виникло Українське військово-наукове товариство, яке з 1931 р. у Празі розгорнуло активну наукову діяльність. Його завдання передбачали організацію роботи з метою зростання обізнаності українських емігрантів у військовій справі, їх інструктування та заохочення до навчання⁸. УВНТ розглядалося як резерв для об'єднання «мілітаризованої / не виключаючи й цивільних / частини кадрів нації»⁹, «розвідки на майбутнє та плекання здорового духа й витворення власної воєнної доктрини»¹⁰.

Визначальною умовою успішної реалізації завдань професійно-наукових організацій виступали матеріальні ресурси, від яких залежали повсякденна робота (оренда приміщення, канцелярські видатки), культурно-просвітницька і видавнича діяльність тощо. У переважній більшості основу бюджету складали вступні та річні членські внески, у сумі від 5 крон (Українське правниче товариство¹¹, УПТ¹²) до 36 крон (ТУЕ)¹³. Додатковими джерелами доходів були добровільні пожертви окремих емігрантів, прибутки від організації культурно-масових заходів, продажу виданої літератури та ін. Українське правниче товариство також отримувало допомогу від Міністерства закордонних справ та Міністерства шкільництва і народної освіти ЧСР, надану на цільові призначення¹⁴. Інші організації такої допомоги були позбавлені, оскільки виникли уже після згорання «Російської акції допомоги».

Чисельність професійно-наукових організацій не була сталою і залежала від загальної кількості представників тих чи ін. професій на еміграції у Чехословаччині. Найменш чисельним серед інших було УАТ, до якого входило тільки 25 осіб¹⁵. Найбільше українських емігрантів

¹ Центральний державний архів громадських об'єднань України, ф. 269, оп.1, спр.1093, арк. 68.

² Центральний державний архів громадських об'єднань України, ф. 269, оп.1, спр.1093, арк. 68 зв.

³ Центральний державний архів громадських об'єднань України, ф. 269, оп.1, спр.1093, арк. 21.

⁴ Центральний державний архів громадських об'єднань України, ф. 269, оп.1, спр.1093, арк. 21.

⁵ Ульяновська, С., Ульяновський, В. (1993). Українська наукова і культурницька еміграція у Чехословаччині між двома світовими війнами. *Українська культура: Лекції*. Київ: Либідь, 493.

⁶ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 4407, оп.1, спр. 7, арк. 10.

⁷ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 4407, оп.1, спр. 1, арк. 1.

⁸ Центральний державний архів громадських об'єднань України, ф. 269, оп.1, спр. 381, арк. 4.

⁹ Центральний державний архів громадських об'єднань України, ф. 269, оп.1, спр. 380, арк. 13.

¹⁰ Центральний державний архів громадських об'єднань України, ф. 269, оп.1, спр. 380, арк. 13.

¹¹ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 3831, оп.1, спр.5, арк. 24.

¹² Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 4407, оп.1, спр. 3, арк. 20 зв.

¹³ *Український Економіст* (1928). ч. 1, 137.

¹⁴ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 3831, оп.1, спр.5, арк. 24.

¹⁵ Центральний державний архів громадських об'єднань України, ф. 269, оп.1, спр.1093, арк. 62.

об'єднало УВНТ, чисельність якого в кінці 1933 р. досягла 190 осіб¹.

Діяльність професійно-наукових об'єднань проводилась в організаційному, науковому та видавничому напрямках. Окреме місце посідала їх культурно-просвітницька робота, що проявлялась у налагодженні контактів з ін. українськими установами та організаціями як в еміграції, так і на українських землях, організації та участі у культурно-масових заходах української еміграції тощо.

Організаційний напрям передбачав розбудову професійно-науковими об'єднаннями своєї структури через залучення нових членів і пропаганду власних ідей у середовищі українських емігрантів та на етнічній території України.

Реалізація наукових завдань відбувалася через підготовку та виголошення членами професійно-наукових об'єднань доповідей на актуальні галузеві теми. Товариство українських економістів після загальних зборів 21 лютого 1928 р. запровадило у практику щомісячні наукові доповіді. Протягом травня 1928 – травня 1929 рр. у стінах товариства свої доповіді виголосили Є. Гловінський, В. Приходько, Г. Денисенко. Після кожного їх виступу тривали дискусії, участь у яких в середньому брали 5-6 осіб². Протягом травня 1929 – травня 1930 рр. відбулося ще три наукові засідання³.

У стінах Українського правничого товариства протягом 1923-1928 рр. було зачитано та обговорено 53 наукові доповіді. Найбільшу активність у цей час проявили Р. Лашенко (18 доповідей), О. Мицюк (9 доповідей), П. Клунний (7 доповідей), М. Лозинський (4 доповіді) та ін.⁴

В УПТ проведення наукових засідань були регулярними протягом усього періоду його діяльності. Найбільш результативним у цьому став 1931 р., коли відбулося 6 засідань⁵. Важливим у науковій діяльності Українського педагогічного товариства стало дослідження розвитку педагогіки на українських землях. Наприклад, 23 березня 1938 р. загальні збори товариства заслухали доповідь майбутнього прем'єр-міністра Карпатської України Ю. Ревая на тему: «Шкільна справа на Підкарпатській Русі».⁶ У полі зору українських педагогів перебували також розвиток українського шкільництва в еміграції, загальна теорія педагогіки та ін.

8 грудня 1932 р. з виступу О. Декролі і С. Сірополка «Ревізія шкільних підручників» почато роботу щодо перегляду шкільних підручників, використовуваних у початкових і середніх школах ЧСР на предмет правдивого висвітлення даних про Україну та українське життя. С. Русова взяла на себе перегляд підручників з географії, С. Наріжний та П. Феденко – з історії, Т. Палішник – читанок. Вони мали на меті проаналізувати зміст цих підручників і подати проект змін допущених там невідповідностей та неточностей⁷.

До сфери наукових інтересів членів УАТ входило дослідження життя українського селянства, його господарських та культурних прагнень. Одним із напрямків цієї роботи стало «опрацювання, зачитання та видання рефератів по селянознавству і дальшого їх розповсюдження поміж прихильниками ідей т-ва»⁸. З цією метою у травні 1929 р. УАТ розпочало цикл лекцій з «селянознавства», який налічував 25 тем. Він включав питання щодо зв'язків селянства з іншими соціальними верствами, його потреб та ін.⁹

Для організації наукової діяльності УВНТ у його структурі було створено Наукову колегію¹⁰. На її засіданнях розглядали питання поділу складу УВНТ на окремі групи для спільного опрацювання ними різних проблем у галузі воєнної науки. До липня 1932 р. Наукова колегія створила 24 такі групи. Вона також переглядала підготовлені наукові праці, проводила їх редакцію і

¹ Центральний державний архів громадських об'єднань України, ф. 269, оп.1, спр. 381, арк. 48.

² *Український Економіст* (1929). ч. 2, 152-153.

³ *Український Економіст* (1930). ч. 3, 156.

⁴ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 3831, оп.1, спр.5, арк. 26.

⁵ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 4407, оп.1, спр. 8, арк. 1.

⁶ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 4407, оп.1, спр. 14, арк. 1.

⁷ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 4407, оп.1, спр. 9, арк. 1.

⁸ Центральний державний архів громадських об'єднань України, ф. 269, оп.1, спр.1093, арк. 61.

⁹ Центральний державний архів громадських об'єднань України, ф. 269, оп.1, спр.1093, арк. 61.

¹⁰ Центральний державний архів громадських об'єднань України, ф. 269, оп.1, спр. 380, арк. 4.

готувала до друку¹.

При НК створювалися секції, що безпосередньо проводили науково-дослідницьку роботу, готували і видавали наукові праці, розробляли основи спільної платформи УВНТ. Таких секцій було дві: воєнно-технічна та воєнна політично-соціологічна. Перша секція вивчала питання суто воєнно-технічного характеру: стратегія і тактика, організація збройних сил, фортифікація та ін. Друга секція розглядала проблеми політичного і соціологічного характеру, такі як: причини конфліктів, воєнно-політичні ситуації в минулому і сучасності, соціальні зрушення в армії і народі, що впливали на становище збройних сил тощо².

Зважаючи на значні матеріальні витрати, видавничу діяльність у кожній з професійно-наукових організацій вели по різному. Найбільш успішним цей напрям роботи був в Українського правничого товариства, якому фінансову підтримку надавало керівництво Чехословаччини. Так, згідно з розпорядженням Міністерства шкіл і народної освіти ЧСР від 11 серпня 1924 р. товариство отримало на ці потреби 3 тис. крон. Вони були витрачені на друк другої частини книги Л. Лашенка «Лекції по історії українського права. Литовсько-польська доба: пам'ятники права», виданої у 1925 р. в кількості 400 примірників. 14 липня 1926 р. Українське правниче товариство отримало одноразову допомогу у сумі 1 тис. крон на видання тексту пам'яток українського права за редакцією Р. Лашенка. Завдяки цьому в 1927 р. у кількості 300 примірників було надруковано коротку редакцію Руської правди з бібліографічним покажчиком наукової літератури про неї до 1927 р. Розпорядженням Міністерства шкіл і народної освіти ЧСР від 4 вересня 1927 р. на продовження видавничої діяльності товариство отримало 1 тис. крон допомоги³.

На відміну від Українського правничого товариства, інші українські професійно-наукові організації матеріальної допомоги від керівництва ЧСР не отримували, і в своїй видавничій роботі орієнтувалися на власні фінансові ресурси чи допомогу українських емігрантів. В основному їм вдалося організувати випуск власних друкованих органів: «Український економіст» (ТУЕ)⁴, «Село» (УАТ)⁵, «За державність» (УВНТ спільно з Українським військово-історичним товариством у Варшаві)⁶. Українське педагогічне товариство основну свою увагу зосередило на видавництві педагогічної літератури. У 1932 р. воно надрукувало тиражем у 150 примірників збірник «Українське шкільництво на Буковині, в Галичині, на Закарпатті та в Канаді»⁷. Кошти на цей збірник надійшли як з бюджету товариства, так і з добровільних пожертв. Зокрема 20 американських доларів надіслало Об'єднання українських організацій в США⁸. Водночас товариство видавало щорічні звіти зі своєї діяльності⁹. Надалі брак фінансових ресурсів не дозволив розгорнути широку видавничу діяльність.

Однією з форм культурно-просвітницької роботи емігрантських об'єднань була організація та участь у культурно-масових заходах. До них належали проведення урочистостей з нагоди пам'ятних дат української історії, святкування ювілеїв чи вшанування пам'яті видатних українських діячів та ін. Так, Товариство українських економістів 24 січня 1924 р. влаштувало урочисту академію з нагоди п'ятої річниці з дня смерті українського економіста проф. М. Туган-Барановського¹⁰.

Упродовж 1923-1928 рр. члени Українського правничого товариства підготували 12 різних доповідей на різні культурно-масові заходи¹¹. Зокрема 25 квітня 1927 р. воно, за участю посла

¹ Центральний державний архів громадських об'єднань України, ф. 269, оп.1, спр. 381, арк. 35.

² Центральний державний архів громадських об'єднань України, ф. 269, оп.1, спр. 380, арк. 12.

³ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 3831, оп.1, спр.5, арк. 23-24.

⁴ *Український Економіст* (1928), ч. 1, 137.

⁵ Центральний державний архів громадських об'єднань України, ф. 269, оп.1, спр.1093, арк. 30.

⁶ Центральний державний архів громадських об'єднань України, ф. 269, оп.1, спр. 125, арк. 77.

⁷ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 4407, оп.1, спр. 9, арк. 2.

⁸ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 4407, оп.1, спр. 9, арк. 2.

⁹ Наріжний, С. (1942). *Українська еміграція: Культурна праця української еміграції між двома світовими війнами*. Част.1. Прага, 234.

¹⁰ *Український Економіст* (1928). ч. 1, 135.

¹¹ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 3831, оп.1, спр.5, арк. 26.

Югославії у ЧСР Бранко Лазаревича організувало урочисте засідання з приводу 50-ї річниці початку боротьби за звільнення балканських слов'ян від турецької залежності. З цього приводу у періодичному виданні «Діло» було зазначено, що «засідання «Українського Правничого Товариства в ЧСР» було першим кроком для зав'язання безпосередніх культурних зв'язків з іншими південно-слов'янськими братами». Доказом цього став і привітальний лист товариству від болгарського посла у Празі¹.

Одним з напрямків культурно-просвітницької роботи в УПТ, яку інші організації не практикували, стала організація у кінці 1934 р. підготовчих («матуральних») курсів для допомоги студентам-емігрантам у приміщенні Української Наукової Асоціації в Празі. На них вступило 4 особи, з яких двоє готувалося до екзаменів, а решта належала до підготовчої групи. Завідувала курсами дружина С. Сірополка, О. Сірополко². Проте через відсутність фінансування і зацікавлення з боку українського студентства матуральні курси згорнули свою роботу.

Культурно-просвітницька діяльність УВНТ спрямовувалась в основному на влаштування прилюдних лекцій, яких протягом 1931-1932 рр. у Празі відбулося 19. У Подєбрадах протягом 1931-1932 рр. було прочитано 4 лекції³. На думку голови товариства М. Омеляновича-Павленка, УВНТ своїми лекціями намагалося творити «еліту армії, її мозок...»⁴, перед якою стояло завдання в майбутньому очолити визвольну боротьбу на українських землях⁵.

Зважаючи на складне становище українських емігрантів у ЧСР, Українське правниче та Українське педагогічне товариства старалися допомагати своїм членам в організації їх життєдіяльності. Інші професійно-наукові об'єднання через відсутність необхідних ресурсів обмежувалися тільки проведенням наукової та культурно-просвітницької діяльності.

Українське правниче товариство прагнуло роздобути матеріальні засоби для підтримки найменш забезпечених українських правників, ставило перед чехословацькою владою питання видачі віз для поодиноких емігрантів на в'їзд до ЧСР і влаштування українських правників на державні посади на території Підкарпатської Русі⁶.

Водночас для підтримки українських правників Міністерство закордонних справ ЧСР передало Українському правничому товариству протягом лютого-березня 1924 р. 2800 крон. Матеріальну допомогу окремим правникам за втручання товариства надав і Український Громадський Комітет. У поодиноких випадках були задоволені і прохання про сприяння у вирішенні візового питання. Стараннями Українського правничого товариства візи змогли отримати С. Шелухін, Г. Шиянів та ін.⁷

Українське педагогічне товариство зосередилося на допомозі у працевлаштуванні українських педагогів на Закарпатті. З цією метою воно листувалося з представниками урядових кіл у справах шкільництва в Ужгороді й окремими шкільними інспекторами. Також товариство запропонувало влаштувати 38 осіб на учительські посади, серед яких були як члени товариства, так і інші українські педагоги⁸. Незважаючи на старання УПТ, практичні результати цієї роботи були незначними.

Одним з напрямів діяльності професійно-наукових об'єднань було налагодження контактів з іншими українськими емігрантськими організаціями, їх участь у спільних заходах як культурного, так і політичного характеру. Українське правниче товариство брало безпосередню участь в організації та проведенні у 1926 р. в Празі Першого Українського наукового з'їзду, на якому з доповідями виступили більше ніж половина членів товариства⁹.

¹ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 3831, on.1, сnp.5, арк. 17-19.

² Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 4407, on.1, сnp. 3, арк. 19зв.

³ Центральний державний архів громадських об'єднань України, ф. 269, on.1, сnp. 381, арк. 36.

⁴ Центральний державний архів громадських об'єднань України, ф. 269, on.1, сnp. 381, арк. 12.

⁵ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 4383, on. 1, сnp. 3, арк. 2.

⁶ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 3831, on.1, сnp.5, арк. 22.

⁷ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 3831, on.1, сnp.5, арк. 22-23.

⁸ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 4407, on.1, сnp. 7, арк. 11зв-12.

⁹ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 3831, on.1, сnp.5, арк. 21-22.

Українське педагогічне товариство також не залишались осторонь питань, пов'язаних з українською національною справою та її розвитком за кордоном. У відповідь на польську політику «пацифікації» в Галичині у 1930 р. воно прийняло резолюцію протесту проти розгрому українського шкільництва, яку розіслали до іноземних часописів і педагогічних організацій. Також педагоги приєдналися до аналогічного протесту з боку Українського Академічного Комітету¹. На пропозицію Українського академічного комітету УПТ долучилося до організації та проведення Другого Українського наукового з'їзду в кінці 1931 р. На ньому функціонувала філософсько-педагогічна підсекція, яку очолили члени товариства С. Сірополко (голова), Д. Чижевський (заступник голови) і П. Зленко (секретар)².

Період існування переважної більшості професійно-наукових організацій українських емігрантів в основному був нетривалим. Зважаючи на відсутність протоколів ліквідаційних комісій, доводиться констатувати проблематичність визначення часу припинення їх існування. Єдино можливим способом вирішення цього питання залишаються крайні дати архівних документів та спогади колишніх членів цих емігрантських об'єднань.

Так, зі спогадів В. Прохода відомо, що Українське аграрне товариство припинило свою діяльність у 1933 р. Причиною його ліквідації стало закінчення багатьма членами УАТ навчання в УГА та їх виїзд з Подєбрад. Іншою причиною припинення діяльності УАТ став політичний фактор, а саме відмова від співробітництва з Радянською Торговельною Місією у Празі³.

Використовуючи крайні дати документів з фондів Центральних державних архівів України, можна зробити висновок, що приблизною датою ліквідації Товариства українських економістів є 1932 р. Наступного року припинило свою діяльність Українське воєнно-наукове товариство, а Українське правниче товариство продовжувало діяти аж до 1938 р.

До 1939 р., часу ліквідації більшості українських емігрантських організацій, проіснувало тільки Українське педагогічне товариство. Так, 5 жовтня 1939 р. С. Сірополко прибув до Гестапо, де отримав вимогу добровільно припинити діяльність УПТ⁴. Для цього було створено ліквідаційну комісію у складі С. Сірополка, Т. Пасічника та О. Гайманівського, яка 7 жовтня 1939 р. й провела ліквідацію товариства. Його архів перейшов до Музею Визвольної Боротьби у Празі⁵.

Отже, виникнення професійно-наукових організацій стало логічним результатом перебування на території Чехословаччини представників української культурно-освітньої і наукової інтелігенції, яка прагнула продовжувати свою роботу за кордоном. Використовуючи досвід, принесений з України, вони прямо чи опосередковано потрапили під вплив чехословацького соціуму, поєднавши таким чином надбання обох культур. Протягом 20-30-х рр. ХХ ст. українська інтелігенція створила у Чехословаччині п'ять товариств, основними напрямками роботи яких були організаційна, наукова, видавнича і культурно-просвітницька діяльність. Загалом переважна більшість професійно-наукових організацій були недовговічними, проте за цей час вони дали змогу українським науковцям продовжувати свою роботу за межами України, збагативши українську науку новими ідеями і здійснивши поступ в її інтеграції у загальноєвропейський науковий простір.

References:

1. Vidnianskyi, S.V. (1994). *Kulturno-osvitnia i naukova diialnist ukrainskoi emihratsii v Chekho-Slovachchyni: Ukrainskiy vilnyi universytet (1921-1945 rr.)* [Cultural, educational and research activities of Ukrainian emigration in Czechoslovakia, Ukrainian Free University (1921-1945)]. Kyiv: In-t istorii Ukrainy NAN Ukrainy [in Ukrainian].
2. Vidnianskyi, S.V. (1997). *Ukrainske pytannia v mizhvoienii Chekhoslovachchyni* [Ukrainian question in interwar Czechoslovakia]: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia d-ra ist. nauk u formi nauk. dopovidi: spets. 07.00.02. Kyiv.
3. Narizhnyi, S. (1942) *Ukrainska emihratsiia: Kulturna pratsia ukrainskoi emihratsii mizh dvoma svitovymy*

¹ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 4407, on.1, cnp. 7, арк. 13.

² Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 4407, on.1, cnp. 8, арк. 3.

³ Прохода, В. (1966, грудень) Фрагмент спогадів зі студій в Подєбрадах. Українське Аграрне товариство. *Бюлетень Товариства абсолювентів УГА – УТГГ*, ч. 35. Нью-Йорк, 10.

⁴ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 4407, on.1, cnp. 3, арк. 26.

⁵ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 4407, on.1, cnp. 3, арк. 28.

- viinamy* [Ukrainian emigration, cultural activities of Ukrainian emigrants between the two world wars]. Chast.1. Praha [in Ukrainian].
4. Prokhoda, V. (1966, hruden). Frahment spohadiv zi studii v Podiebradakh. Ukrainske Ahrarne tovarystvo [Part of memories from the period of study in Podebrady. Ukrainian Agrarian Society]. *Biuleten Tovarystva absolventiv UHA – UTHI, ch. 35* [Bulletin of the Society of Absolvents UGA-UGTI, Part 35]. New-York [in Ukrainian].
 5. Troshchynskiy, V.P. (1994). *Mizhvoienna ukrainska emihratsiia v Yevropi yak istorychne i sotsialno-politychne yavyshe* [Inter-war Ukrainian emigration to Europe as a historical and socio-political phenomenon]. Kyiv: Intel [in Ukrainian].
 6. Ulianovska, S., Ulianovskiy, V. (1993). Ukrainska naukova i kulturnytska emihratsiia u Chekhoslovachchyni mizh dvoma svitovymy viinamy [Ukrainian scientific and cultural emigration in Czechoslovakia between the two world wars]. V Antonovych, D. (red.) *Ukrainska kultura: Lektsii* [Ukrainian culture: Lectures]. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
 7. Fedorchak, P. (2013). Kulturno-hromadske zhyttia ukrainskoi emihratsii v Chekhoslovatskii respublitsi 1918-1939 rr. [The cultural and social life of Ukrainian emigration to the Czechoslovak Republic in 1918-1939] *Halychyna* [Galychyna, p. 22-23], ch. 22-23, 383-389 [in Ukrainian].
 8. *Ukrainskyi Ekonomist* [Ukrainian economist, Part1] (1928) [in Ukrainian].
 9. *Ukrainskyi Ekonomist* [Ukrainian economist, Part1] (1929). ch. 2 [in Ukrainian].
 10. *Ukrainskyi Ekonomist* [Ukrainian economist, Part1] (1930). ch. 3 [in Ukrainian].
 11. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy [Central State Archives of Higher Authorities and Management of Ukraine], f. 3831, op.1, spr.5.
 12. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy [Central State Archives of Higher Authorities and Management of Ukraine], f. 4383, op. 1, spr. 3.
 13. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy [Central State Archives of Higher Authorities and Management of Ukraine], f. 4407, op.1, spr. 1
 14. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy [Central State Archives of Higher Authorities and Management of Ukraine], f. 4407, op.1, spr. 3.
 15. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy [Central State Archives of Higher Authorities and Management of Ukraine], f. 4407, op.1, spr. 7.
 16. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy [Central State Archives of Higher Authorities and Management of Ukraine], f. 4407, op.1, spr. 8.
 17. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy [Central State Archives of Higher Authorities and Management of Ukraine], f. 4407, op.1, spr. 9.
 18. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy [Central State Archives of Higher Authorities and Management of Ukraine], f. 4407, op.1, spr. 14.
 19. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv hromadskykh obiednan Ukrainy [Central State Archives of Public Organizations of Ukraine], f. 269, op.1, spr. 125.
 20. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv hromadskykh obiednan Ukrainy [Central State Archives of Public Organizations of Ukraine], f. 269, op.1, spr. 380.
 21. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv hromadskykh obiednan Ukrainy [Central State Archives of Public Organizations of Ukraine], f. 269, op.1, spr. 381.
 22. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv hromadskykh obiednan Ukrainy [Central State Archives of Public Organizations of Ukraine], f. 269, op.1, spr.1093.